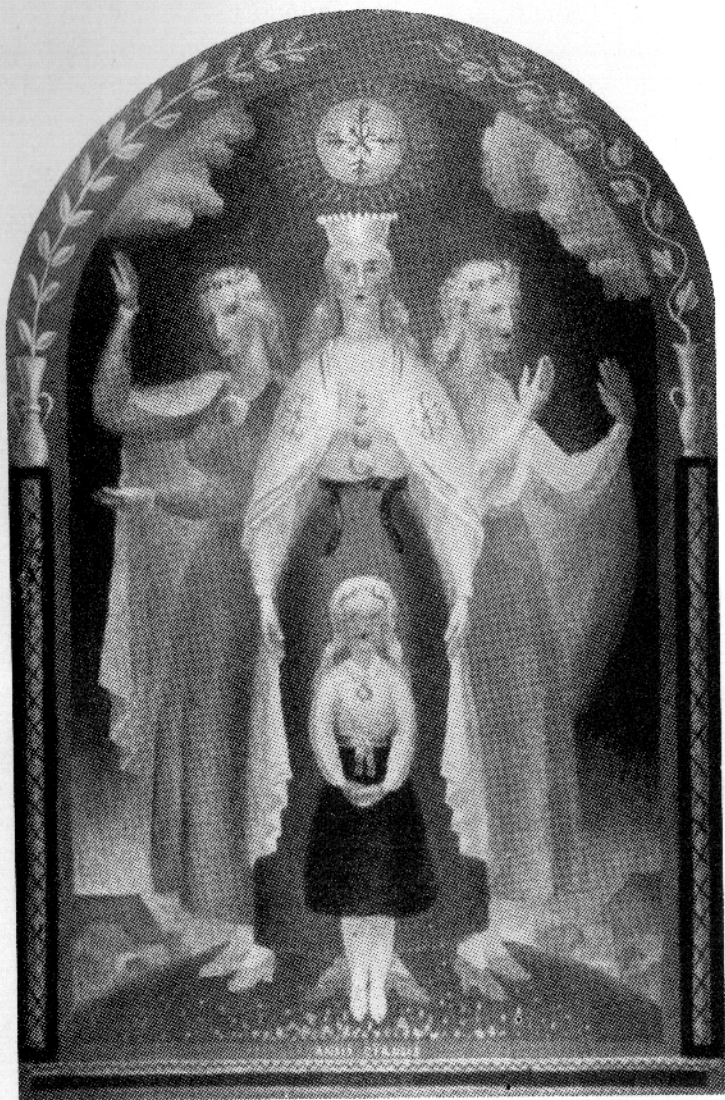

LATVIJAS
30 GADI

LETTLAND
1918-1948

LETTLAND OCH DESS FOLK
GENOM TIDERNA

ANSIS CIRULIS
Laima

Ēdesgudinnan

1918–1948

„1918. g. 18. novembra pievakara stundā notika kas liels un svinīgs — proklamēja suverēnu neatkarīgu Latviju. Proklamēšanas aktu Nacionālajā teātrī pasludināja Tautas Padomes vārdā viņas viceprezidents Gustavs Zemgals. Pēc tautas lūgšanas nodziedāšanas, kāds no dalībniekiem izsaucās: „Nosūtīt telegrammu prezidentam Vilsonam, 14 punktu autoram.”

Tā savās atmiņās Latvijas valsts tapšanas dienu tēlo viņas likteņu uzticamais līdzgaitnieks — mūsu sūtnis un valstsvīrs K. Zariņš.

Kopš prezidenta Vilsona suminātā mazo tautu pašnoteikšanās evāģelija piepildīšanas — līdz šodienai, kad atkal visi ieguvumi dzēsti ar austrumu tirana nežēlastīgo roku, pāri sagrauto valstu neatkarības altāriem guļ milzums nepildītu vārdu — līgumu, solījumu, zvērestu, varmācību un melu. Neviens gadu simtenis mums nav spējis tā apmelot, kā austrumu tiranijas laikmets, kas, nākdams pāri Baltijas telpai, nes savas iznīcināšanas zīmes pāri visai Eiropai, un nedz izplatījumi, nedz svēto lāsti nespēj sagraut melu kodolu, kas nepārtraukti maina savu veidu.

Mūsu sapostītā valsts, kas īstenī-

Det är inte första gången som av ödet hemsökta letter funnit en fristad i det humana och gästfria Sverige.

De svensk-lettiska förbindelserna är över huvud taget av mycket gammalt datum. De innebär något mer och betydelsefullare än den tillfälliga kontakt som uppstått genom omständigheternas makt under de senaste åren, då olyckliga och tacksamma lettiska flyktingar mottagits med förståelse och medkänsla av Sveriges folk och myndigheter. Lettlands och Sveriges läge vid Östersjön har gjort, att de bägge ländernas folk upprepade gånger under tidernas lopp kommit i förbindelse med varandra. Varje gång har kontakten länt letterna till gagn.

Det är icke blott kulturella och ekonomiska band som förenat oss, utan fr. a. betydelsefulla politiska problem av stor vikt rörande herraväldet över det hav som sköljer båda ländernas kuster.

Om letterna och deras olycksbröder esterna och litakerna, vars hembygd nu är ockuperad av en främmande makt, inte kan se tillbaka på mer än tre decenni-

bā dzīvo tālāk mūsu dvēselēs un rietumu lielvalstu principos, visas pasaules priekšā ir apmelota un līds ar tautu tik nelietīgi pazemota — sākot ar šūpuli, beidzot ar kapu un mocekli, — ka visu mūsu šodienas cīņās šķērsumā — ir patiesībā neganta cīņa AR BRIESMIGIEM MELIEM.

Kas saskatīs verdzināto tautu sūdības — apspiesto dumpjus, pārmetumus un apelācijas svīnīgi deklarētai brīvību čartai, nomocīto lāstus?

Kamēr Eiropa — šis amputētais invalids klibo vērmeļainu rūgtumu sevī nesdams un nedroši atspiezdami uz pieviltā karavīra skrandām — augošā spēkā un mīknumā izlaužas izdzīto patiesības kliegzieni — sasaukdami ar līdzīgiem, kas tā pat kā mēs šodien, nes sevī dārgas atmiņas par savu brīvu un neatkarīgu demokrātisku valsti, cilvēku tiesībām un savām mājām. Savienošāns ar viņiem — mūsu īstenā cīņās daļa un spēks, kur, visu apspiesto tautu karogiem manifestējot, jādod kopīgs zvērests fanatiskam un vienīgam šo paudžu uzdevumam — saraut važas austrumu sagūstītām tautām un atjaunot savu valsti neatkarību.

Kēnišķīgajā zviedru zemē pieminot saposītās latviešu valsts 30 gadus — uz strēlnieku durkļiem un valstsvīru dedzības iznesto tapšanas posmu, suminot neatkarības — isa jauneklā mūža neilgo nolikumu ar bišu medainām Latvijas debesīm,

sjālvstāndīg tillvaro, sā ā r i alla fall de baltiska staternas politiska problem i och för sig mycket gammalt. Det har i själva verket funnits, sā lānge dessa folk bott vid Östersjöns strand. Av folken kring detta hav har svenskarna alltid varit det kulturellt ledande och det politiskt mest stabila. Folken vid den östra kusten, vilka geopolitiskt och kulturgeografiskt är orienterade mot väster, har under alla tider haft att kämpa mot ett oavsläppligt växande tryck österifrån. Lettland bildar här liksom ett konfliktcentrum, där många politiska intressen korsas och där även de obetydligaste förändringar i den östeuropeiska politiska atmosfären kan avläsas som på en känslig barometer.

Det lettiska folkets politiska öden har därför varit mycket egendomliga och komplicerade. Lettland har alltid haft en tvāsfaldig uppgift: dels att tjāna som brygga och förmedlande lānk mellan öst och väst, dels att samtidigt också tjänstgöra som en vall mot trycket från öster. Denna historiska uppgift har många gånger āsamkat letterna obeskrivliga lidanden och oersättliga förluster.

Lettlands skiftande öden har alltid haft aktuell betydelse också för Sverige. Sā har det också idag — liksom för övrigt hela Baltikums — sedan järnridān ār 1945 gick ned framför Östersjöns östra kust. Detta hav har sedan urmin-

NIKLAVS STRUNKE
Senlatviete

Kvinna från Lettlands forntid

mums preti pagriežas okupāciju var-
mācību laiks — kur asinainā spoguļi
grīļojas melnā brunīmei ēna un
pāri, sātaniskos smieklos norasojusi,
blenš šaura aziāta piere.

Lai vēl sev jautājam: cik gadus
jau esam trimdīnieki? Cik ilgi vēl
kūkos mūsu dvēseles posta dzeguze?

Kāds neaptverams laika baigums
pārmuļojis pāri latviešu tautai,
nav īsteni bijis laika nevienai paau-
dzei sēto nopļaut, sēklu nobriedināt,
ieaugt savas valsts demokratiskās
tradīcijās līdz sakņu dziļumiem, vēl
esot uz savas zemes — mūsu skola
mums bijusi dzēlīgais svešums uz
klainotāju sola.

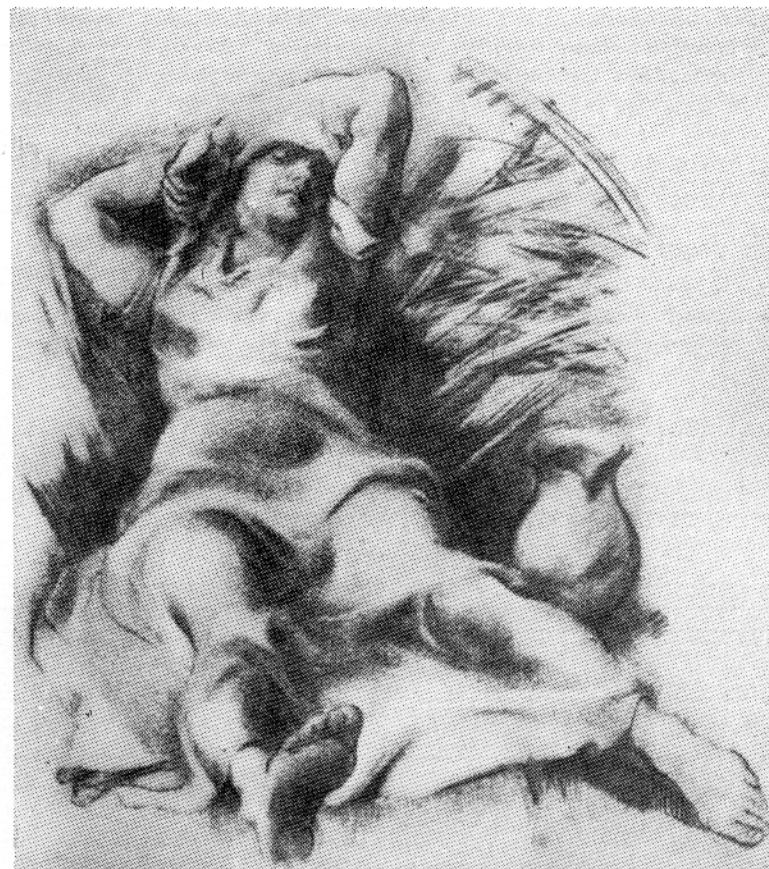
Isiedami no šīs īstenības, vēl reis
šodien pasaulei atkārtosim: ne mai-
zi mēs esam nākuši prasīt, bet savu
valsti. Un, kas savu valsti prasa,
tam jābūt nežēlīgam visu pirmokārt
preti sevi — brīvības fanatikim, ar
dumpīgu un nerimīgu dvēseli, bezdi-
benī kritējam un stāvus gājējam —
nežēlīgam cīnītā, jo tā ir mūsu
lielā, svētā lieta.

Laikā, kad izraēlis nikni cīnās sa-
vas valsts pēc, un jauni praviešu
laiki samanāmi pāri tautām, arī mū-
su upuru stunda dūmo pret čartu
brīvību punktiem, lai mēs to mati-
jam un sataisamies.

Sērīgās jūsmās dzird dziedam par
vēja nestām lapām — kam līdzīgi
esam tapuši — aizpūšanai un bezce-
rībai? Šie slimie vārgotāji — vēl do-
mā par savu valsti? Kur mūsu nik-

nes tid snarare tjānat att förena
än skilja svenskar och letter. Och
ändå har våra svenska vänners
kunskap om vårt land, våra strä-
vanden och våra öden ej sällan
visat sig vara ganska bristfällig.
Man känner oss här mest under
den gemensamma beteckningen
"balterna" eller "de baltiska flyk-
tingarna" med hänsyftning på alla
de tre folk, som är bosatta i det
s. k. Baltikum, alltså letter, litau-
er och ester. Men beteckningen
"de baltiska folken" har också en
annan, rent etnisk innebörd, och
håller man sig till den, måste man
utesluta esterna. Ty dessa tillhör
den finsk-ugriska folkstammen
och har finnarna till närmaste
släktingar. Letter och litauer där-
emot utgör tillsammans med de
länge sedan germaniserade gam-
malpreussarna den baltiska gre-
nen av det stora indoeuropeiska
folkstamträdet. De baltiska folken
har alltsedan yngre stenåldern be-
bott ett vidsträckt område mellan
floderna Visla och Daugava
(Dyna). Områdets östgräns har
aldrig varit bestämt fixerad men
gick i förhistorisk tid långt inne
i det nuvarande Ryssland.

Letterna härstammar från den
östra grenen av den baltiska folk-
stammen och var ända fram till
medeltiden splittrade i flera olika
grupper — kurer, semgaller, seler
och letter, i norra Kurland, senare
också vid den livländska kusten
och i nedre delen av Daugavas dal-

OSKARS NORITIS
Bija vasara

En gång var det sommar

numa dzelons, kur čūskas gobi, kur pretī sitējs? Patiesi: tikai kritējs!

Visgrūtākajās Somijas dienās Miko Valtari savas taulas granīta dvēselē rakstīja:

„Mēs nemirsim nekad”.

Atkārtosim šos vārdus 30 gadu 18. novembrī svešumā stāvēt, tie arī mums sacīti.

Mēs nemirsim nekad — jo mums ir tik daudz mocekļu — uz tiem mēs dzīvojam un dzīvosim, ja tikai paši savu garu nenomirdināsim un neizputināsim.

Sveiciniet, sveiciniet, latvieši, ar dvēselu balsīm 18. novembrī — savas brīvās un neatkarīgās valsts 30 šūpuļa dienu. Bērns par to mācījies skolas grāmatās, lielais cīnīdamies dzīvojis līdz...

Sveiciniet!

Sveiciniet šodien izdzītie, ar vajāto acu spožumu savas mūžīgās valsts mūžīgās karoga krāsas, sadrebiet, nāves tuksnešu draudzes, latviešu kauli līdz zemes galiem, dzīvie un kritušie kareivji, sveiciniet! Šī ir tā apsolītā un izredzētā diena, kuŗas pēc elpojam; vediet, mātes, bērnus pie Latvijas karoga, rādiet, kā sarkanais mūždien ēd baltā tiesu. Nolieciet galvas vīri, topiet klusas, sievas, Ieņemiet savu asiņu un dvēselu dziļumos šo dienu kā ugunis un nāvē dzemdīnātu garu — nemiņam audžu kāroto latviešu valstības sludinājumu. Tālie un tuvie, izdzītie, tauta tēvzemē un trimdā, viena ticība lai mūs rauj kā uguns de-

gāng bodde de numera nāstān fullstāndigt lettiserade līverna, vilka ār av finsk-ugrisk hārstamning. Dessa har gett namn āt landskapet "Livland" eller "Livonia".

De gamla letterna fick redan under bronsåldern kännning av svenskarnas expansion österut. Redan från denna tid härstammar nämligen de tidigaste spåren av svenska kolonisationsförsök i Lettland. Omkring år 500 e. Kr. tog sig emigranter från Gotland uppför Daugava. Vid lettiska och svenska arkeologiska utgrävningar, bl. a. professor Birger Nermans undersökningar vid Grobina, tidigare Seeburg, i Kurland, har man påträffat spåren efter flera mellansvenska och gottländska kolonier från tiden 650—800 e. Kr.

Mycket livliga förbindelser uppstod mellan Sverige och Lettland under vikingatiden, då svenska sjöfarare och handelsmän med förkärlek begagnade sig av Daugavas vattenväg för att komma österut. Lettiska ort- och personnamn nämnes vid upprepade tillfällen i svenska runristningar från denna tid. Även lettiska köpmän å sin sida uppehöll vid denna tid livliga handelsförbindelser med Sverige, fr. a. Gotland. Vid sidan av dessa fredliga handelsresor gjordes av svenska vikingar också vid upprepade tillfällen mer eller mindre lyckade försök att underkuva den lettiska befolkningen, särskilt i Kurland. Likaså företog fr. a. kurl-

SIGISMUNDS VIDBERGS
Pie Daugavas tiltiem

Vid Dynas broar

besis: atdarīsies mūsu valsts Paradizes vārti — cieties, nepacietīgais, karsti, neizkarsāšais!

Sveiciniet, latvieši, ar vienu mutes un dvēseļu sveicienu 18. novembrī — dodiet vienu dievpalīgu savas brīvības un neatkarīgās valsts šūpuļa dienai! Sveiciniet, atsedziet galvas, lai šodien starp mums nebūtu ļaunuma. Dziediet trindās dievnamos, lūdzieties uz akmens kalniem un raugaities, kur mūsu tēviņa dus, tur mums būs jaunu valsti celt un zvanu vienai dziesmai liet.

Un pirms vēl rīts kavējas ceļā un mēs aizejam savās svešuma mājās, lai ikviens apņemamies kādu jaunu domu izdomāt, Latvijas labā ko darīt, jaunu, labu domu, kā karstāk cīnīties un pastāvēt.

Domājiet jaunas domas, Latvijas labā! Dariet lielus darbus!

Andrejs Eglītis
1948. g. 18. novembrī
Stokholmā, Zviedrijā.

Strauji Latvijas varoņi dzīvo,
Sapņus to acīs vēl neizdzēs nāve.
Kad jau klātu Aizsaules zeme.

Aizsaules zemē mūžīgi zaļā
Cīņā karstā aizējot rādās
Jaunās Latvijas svabadie krasti.

Nebeigs cīnīties Latvijas dēli!
Ellē pašā tie gatavi nokāpt,
Droši sist ar dūri uz galda,
Prasīt Latvijas tiesu un daļu.

K. Skalbe
(Vēlu laikā)

lāndska vikingar härjningståg till skandinaviska hamnplatser i både Sverige och Danmark. Denna epok med dess livliga förbindelser utåt betydde mycket för den fornlettiska andliga och materiella kulturens uppblomstring. Den avbröts först i och med igångsättandet av den tyska expansionen österut på 1200-talet.

Trots att letterna i århundraden ihärdigt kämpade för sin självständighet, dukade de dock till sist under för tyska orden och det tyska biskopsväldet. Därmed upphör de fria lettiska ätternas historia, och vi får ett nytt historiskt begrepp: Livonia eller Livland. I början av Livlands historia fortsätter den svenska vikingatidens traditioner. Fr. a. bibehåller Gotland sin dominerande ställning i fråga om handeln med de baltiska folken. Det svenska inflytandet visar sig också på annat sätt. Gotländska hantverkare byggde under denna tid de första stenkyrkorna och borgarna i Lettland. Den nyanlagda staden Rigas första mynt präglades efter gotländskt mönster, och staden fick av sin grundare biskop Albert samma stadsrätt som Visby.

De olika lettiska stammarna hade inte nu längre sina egna territorier, utan de var fördelade på de olika härskarnas förvaltningsområden. Dessa Livlands herrar var ärkebiskopen i Riga, Livländska orden, biskopsdömet Kurland och

JĀZEPS GROŠVALDS
Ievamotais kareivis

Sārad krigare

Riga stad, vilka tillsammans utgjorde den s. k. Livländska konfederationen men alltid var invecklade i tvister eller öppen kamp med varandra.

De lettiska bönderna hade under trycket av ökade skatter och växande livegenskap, vartill kom fiendliga grannars rövartåg, krig och epidemier, råkat i ett allt bitterare elände. I slutet av 1400-talet började de också förlora sin personliga frihet och blev bundna vid jorden och den herreman som ägde denna. Utåt måste Livland kämpa mot Moskva och Polen, mot vilkas angrepp den genom inre stridigheter starkt försvagade Livländska konfederationen ej kunde hålla stånd. Resultatet blev att Livland till slut gav sig under polackerna. Allt land norr om Daugava kom enligt ett fördrag med den polsk-litauiske kungen Sigismund år 1561 under konungens domvärjo, medan söder om floden upprättades hertigdömet Kurland, som också i viss mån blev beroende av Polen.

År 1601 begynte kriget med Sverige. Detta varade till 1629, då för Lettlands del den s. k. "goda svensktiden" inträdde. Givetvis kom också svenskarna som erövrare, men de kom från ett land, där bönderna var fria och likställda med andra samhällsgrupper. Denna svenska rättsradition överfördes nu också till det nyerövrade Livland. Därför kom svenskti-

den i Lettland att framstå så ljus och positiv mot bakgrunden av den föregående epokens nöd och tryck. De nya rättsprinciperna återfinns redan i de propositioner Karl IX ingav till den livländska adeln vid de förhandlingar han förde med denna. I punkt 5 i dessa säges: "Vi önska, att också adelsmännens bönder och andra i detta land skola hava rätt att sätta sina barn i skola och låta dem lära ett hantverk... Dessliques vilja vi, att de få rätt att utan hinder taga anställning hos vem de vilja, ty att hålla någon i slaveri passar icke i en kristen värld..."

I punkt 11 kräver konungen, att bönderna skall tillförsäkras rätt och rättvisa enligt svensk eller annan lag. Efter Karl IX:s nederlag i kampen mot polackerna och hans död upptogs dessa krav på nytt av Gustav II Adolf, vilken 1621 som segrare höll sitt intåg i Riga. Stor betydelse för förbättrandet av de lettiska böndernas ställning och deras frigörelse hade de av Gustav II Adolf och Karl XI genomförda reformerna, vilka ingöt nytt liv i detta folk som lidit så mycket. Genom den nya rättsordningens införande undandrogs bönderna adelns juridisk diktation. För bildningens höjande inrättades gymnasier i Riga, Reval och Dorpat. Dessa stod öppna även för böndernas barn, för vilka t. o. m. särskilda stipendiefonder bildades. Till slut undertecknade

Gustav II Adolf i sitt fältläger i Nürnberg den 30 juni 1632 beslutet om att grunda ett universitet i Dorpat.

Vid universitetets högtidliga öppnande förklarade den svenske generalguvernören J. B. Skytte i ett tal bl. a., att icke blott adelns och borgarnas utan även böndernas barn skulle komma i åtnjutande av alla universitetsundervisningens förmåner. Detta betecknade ett oerhört framsteg, då det ju tidigare varit bondebarnen förbjudet att idka några som helst studier. Svenskarna sörjde också för att kyrkans synnerligen bekymmersamma ställning stadigt förbättrades. Och till slut gjorde reduktionen slut på de tyska baronernas oinskränkta bestämmanderätt i ekonomiska och politiska ting. De lettiska böndernas ställning förbättrades avsevärt genom jordrevisionen, en rättvisare jordvärdering och en jämnare fördelning av skattebördorna.

Inte utan skäl brukade den tyskbaltiska adeln ironiskt kalla kung Karl XI för "bondekungen". Det var vid denna tid ingenting ovanligt, att det i Stockholm fanns fullt av lettiska bönder som kommit dit för att söka rättvisa. Sedan deras ställning säkrats i rättsligt avseende och fredliga förhållanden inträtt i landet, förbättrades snabbt böndernas ekonomiska läge, och de kunde t. o. m., enligt vad historiska dokument vi-

sar, vid flera kritiska tillfällen försträcka den svenska kungen betydande penningssummor som lån. Det är därför inte underligt, att svensktiden lever i letternas minne som en lycklig tid av rättvisa och tillförsikt.

Rysstiden, som avlöste den lyckliga svensktiden, kan räknas fr. o. m. Rigas kapitulation för ryssarna år 1710. Allt som letterna vunnit av välstånd, kultur och rättvisa under svenskarnas herravälde, gick nu med ett slag förlorat. Alla letter som råkade i ryssarnas händer, fördrovs till det inre av Ryssland. Några lyckades fly över till Sverige. Den ryska härföraren Sjeremetiev kunde efter ryssarnas infall i Livland utan överdrift rapportera till tsar Peter, att det i fiendens land inte längre fanns något kvar att förstöra.

Adeln återfick nu sina forna rättigheter. Till de lettiska bönderna togs inte längre någon hänsyn. I stället råkade de rentav i ett ännu sämre läge, än det de befunnit sig i före svensktiden. Så utfärdade t. ex. den ryske guvernören Golitsyn år 1719 följande bestämmelse: "På bönder som sökt fly, skall man inbränna ett särskilt märke i pannan, eller ock skall man skära näsa och öron av dem."

Under ryssarnas herravälde upplevde alltså letterna en tid hårdare och mörkare än någonsin förr. Och ändå gick det lettiska

folket inte helt under, fastän förtrycket varade i ett och ett halvt århundrade. Ingenting kunde bryta ned dess själsliga styrka. Det behöll sin längtan efter frihet och kultur, något som bl. a. tog sig uttryck i ett flertal bondeuppror.

Det lettiska folkets andliga styrka visar sig kanske bäst i dess enastående rika folklore, vilken det bevarade och utvecklade under denna svåra tid och lämnade i arv åt kommande släkten. Ur denna aldrig sinande källa öste man flitigt, då det senare gällde att utveckla en nationell lettisk kultur.

Då de liberala reformerna i Ryssland på 1860-talet öppnade vägen för de lettiska bönderna till ekonomisk självständighet, slog dessa länge undertryckta nationella känslor upp i en flammande låga. Genom hela det lettiska folket gick en rörelse av nationell väckelse, så stark att den inte helt kunde stäckas ens genom den mot århundradets slut inledda russificeringspolitiken. Många lysande personligheter framträdde, redo att ställa sig i spetsen för denna nationella väckelse på det ekonomiska och det kulturella området. Letternas förändrade sociala läge och de från Västeuropa införda idéerna om demokrati, frihet och socialism ledde till 1905 års revolution. I denna deltog med stor entusiasm hela det lettiska

folket i enad kamp mot sina nationella och sociala fiender och förtryckare. Sedan revolutionsförsocket slagits ned i blod, begav sig en stor del av den ledande lettiska intelligensen i landsflykt till Västeuropa. En del flydde genom Finland över till Sverige. I denna revolutionära rörelse hade många av de kulturpersonligheter och politiker fått sitt elddop, som en gång skulle spela de ledande rollerna vid den lettiska republikens grundande.

Rysslands motgångar under det första världskriget skänkte letterna en möjlighet att inom den ryska arméns ram uppsätta egna stridsförband — de lettiska skyttebataljonerna, vilka utmärkte sig för stor tapperhet i striderna mot tyskarna och blev av allra största betydelse för det lettiska nationalmedvetandets stärkande. Dessa lettiska förband kom att spela en viss roll både i 1917 års revolution och i de därpå följande lettiska frihetsstriderna. De blev grundstommen i det oberoende Lettlands första armé.

1917 års revolution och den ryska arméns sammanbrott ledde till att Lettland ockuperades av tyskarna. Men då det tyska kejsardömet kort därpå störtade samman, grep det just konstituerade "lettiska folkrådet" med president J. Tjakste och ministerpresident K. Ulmanis tillfället i flyk-

MARIJA INDUSE-MUCENIECE
Bēgļu laiva

Flyktingsbåten

ten och proklamerade den lettiska republiken vid en högtidlig akt i Riga den 18 november 1918.

Den lettiska republiken hade i början att kämpa med oerhörda svårigheter. Den tyska armén hade dragit sig tillbaka och lämnat Lettland fullkomligt oskyddat, så att bolsjevikerna så gott som ostörda kunde rycka fram mot landets gränser från andra hållet. Under dessa utomordentligt kritiska dagar, då snart större delen av det lettiska territoriet ockuperades av ryssarna, gällde det att i hast få fram nya försvarskrafter. Därvid kom den patriotiska ungdomen att spela en avgörande roll. Studenter och gymnasister ställde sig med entusiasm till regeringens förfogande och bildade en säker stomme i den nya lettiska armé som måste bildas mitt under brinnande krig. Samtidigt därmed uppställdes i samband med de estniska frihetsstriderna i norr den s. k. lettiska nordarmén, vilken tillsammans med esterna visade lysande prov på tapperhet och slog de förenade tyska stridskrafterna i norra Lettland. Efter oavbruten kamp mot både tyska och ryska ockupanter från den 18 november 1918 till den 11 augusti 1920 var äntligen hela det lettiska territoriet på 65 000 kvadratkilometer och 1,6 millioner invånare rensat från fiender. Under tiden 1919—1927 återvände till hembygden ytterligare 236 000 lettiska

flyktingar. Och så kunde det lettiska folket äntligen ta itu med att åter bygga upp allt vad som raserats eller illa skadats under de många årens krig.

Det är omöjligt att inom ramen för denna kortfattade framställning närmare gå in på eller statistiskt bevisa de vackra resultat som nåddes i fråga om detta återuppbyggnadsarbete både på det ekonomiska och det kulturella området under de två årtionden då vi fick arbeta ostörda.

Lettlands statsfinansiella grundval är åkerbruket. I och med den 1920 beslutade agrarreformen undanröjdes de sista resterna av den orätt de lettiska bönderna i århundraden lidit under. Grunden lades till social rättvisa och en dittills aldrig skadad uppblomstring på jordbrukets område. Arbetarnas ställning säkrades genom en omfattande sociallagstiftning.

Hand i hand med den snabba ekonomiska utvecklingen gick det kulturella livets uppblomstring. På många områden kom Lettland snart att inta en hedrad plats bland Västeuropas övriga nationer. Så kom det t. ex. i fråga om antalet utgivna böcker i förhållande till invånarnas antal på andra plats närmast efter Danmark.

Mycket livliga förbindelser uppehölls med Sverige, särskilt på det kulturella området men även på det ekonomiska. De tre små balliska staterna importerade till-

EDUARDS DZENIS
Dieva putniņi

"Flyktings madonna"

sammans mera från Sverige än träffar, slutade detta års balans på det väldiga Sovjet. Svenskar 2 000 dödade och 34 340 till Ryssbyggde det stora lettiska kraftverket vid Kegum, och i Lettland arbetade med framgång bl. a. Svenska tändsticksbolaget.

Mycket livligt var som sagt också kulturutbytet mellan de båda länderna. Det bestod bl. a. i att lettiska och svenska vetenskapsmän inbjöds att föreläsa i varandras länder, att flera svenskar knöts till universitetet i Riga, att Lettiska nationaloperan gästspelade i Stockholm, att konst- och kulturutställningar arrangerades och kongresser hölls. För att fördjupa och utvidga det inledda kulturella samarbetet grundades 1931 i Stockholm det s. k. Baltiska institutet.

Lettland hade över huvud taget lyckats tillkämpa sig en internationellt erkänd ställning och var en blomstrande och välmående stat, då dess lovande utveckling på ett brutalt och förrädiskt sätt avbröts genom den första ryssockupationen. Lettlands liksom också Estlands och Litauens inkorporeering i Sovjetunionen utvecklade sig till en av andra världskrigets största nationella tragedier. Ett års ryskt herravälde var nog för att förvandla den oberoende och blomstrande lettiska staten till sovjetrepubliken nr 16 och sänka dess levnadsstandard till samma låga nivå som det övriga Rysslands. Vad människomaterialet be-

träffar, slutade detta års balans på land bortförda letter.

Under sådana omständigheter är det klart, att de tyska stridskrafternas inträngande i Lettland på sommaren 1941 av landets befolkning spontant uppfattades som ett löfte om befrielse från det ryska oket och ett slut på all terror. Men besvikelsen blev stor.

Hitlers soldater befriade visserligen Lettland för några år från det bolsjevistiska oket men hade ingen tanke på att låta det lettiska folket återfå sitt oberoende. Varje lett insåg redan från den tyska ockupationens början vilka avsikter Hitler hade med de baltiska folken. Det stod klart för var och en, att det lettiska folkets existens skulle vara lika allvarligt hotad i fall av en tysk seger, som den varit under det bolsjevistiska förtrycket. Denna insikt hindrade lettarna från att göra det misstaget att kasta sig i den ene fiendens armar för att undgå den andre.

Emellertid kämpade den till största delen tvångsmobiliserade lettiska ungdomen i den lettiska legionens led modigt och uthålligt mot Sovjetunionens arméer. De drevs framåt av avskyn för de lidandena och förödmjukelser de nyss varit underkastade, och av det tyvärr fjäfvänga hoppet om att i fall av Tysklands nederlag kun-

KARLIS ZĀLE
Važu rāvēji

"Kedjesprängarna". Detalj från lettiska frihetsmonumentet i Riga

na använda en ny ödesdiger rysk ockupation av Lettland.

Medan de lettiska legionärerna sålunda kämpade mot röda armén, förekom både organiserat och spontant motstånd mot den tyska ockupationsmakten. Även det fann för övrigt stöd hos legionärerna.

Den nationella väckelse och vilja till motstånd som framkallades av den tyska ockupationen, var inte mindre i Lettland än på andra håll i Europa. Att den ej lät så mycket tala om sig, berodde på de speciella förhållanden som rådde i Baltikum och som inte tillät de nationella krafterna att koncentrera all sin motståndskraft i en riktning. Dels var vi fullständigt isolerade omedelbart bakom stridsfronten, och dels hade vi att kämpa både mot tyskar och ryssar, medan dessa senare av alla andra ockuperade länder hälsades som befriare.

De baltiska folken var de första som stödda på sin erfarenhet klart insåg de faror som hotade Europa från öster. Nu är en stor del av dem skingrade i landsflykt över hela världen, främst Tyskland, eller bortdrivna till slavarbete i de östra delarna av Ryssland.

Icke fullt 5 000 lettiska flyktingar har under stora faror, ofta med livet som insats, lyckats ta sig över till Sverige och där funnit en fristad. Överallt där det finns en lettisk flyktingskoloni

stor eller liten, firas den 18 november minnet av den fria lettiska republikens grundande. Det ligger tre decennier mellan den 18 november 1918 och den dag som i dag är. Vårt land är åter ockuperat av ryssarna. Men varje lett betraktar med rätta denna ockupation blott som ett tillfälligt och mot all rätt stridande avbrott i den lettiska republikens tillvaro.

Vid detta högtidliga jubileum känner sig alla lettiska flyktingar i Sverige fyllda av tacksamhet mot det svenska folket, som icke blott beviljat oss asylrätt i sitt land utan också på ett storslaget sätt givit oss sitt stöd, skaffat oss arbete och berett oss möjlighet att existera. Vi åtnjuter här samma sociala förmåner som lagen garanterar Sveriges egna invånare. Det kan utan överdrift sägas, att Sverige intar första platsen bland alla världens nationer i fråga om human behandling av politiska flyktingar. I en tid då rättslöshet och våld härskar i vårt eget land och på många andra håll i Europa, kan icke det demokratiska Sveriges frihet, rättssäkerhet och humanitet värderas nog högt.

Denna känsla av tacksamhet styrker oss också i vårt fasta beslut att kämpa för vårt folks rätt och vårt lands oberoende. Så länge någon ännu talar med lettisk tunga, skall vår tro på rättvisans seger icke dö.

V. Ginters.

E. OLOFSSONS BOKTRYCKERI AB STOCKHOLM 1948

45346